

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Національного університету
«Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
доктору економічних наук, професору
Єгоричевій Світлані Борисівні

ВІДГУК

офіційної опонентки, доктора економічних наук, професора,
завідувача кафедри соціальної економіки Харківського національного
економічного університету імені Семена Кузнеця
Назарової Галини Валентинівни на дисертаційну роботу
Максименка Андрія Петровича на тему
«Вплив цифровізації на загрози економічній безпеці держави»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 Економіка

Актуальність теми дослідження. Сучасний етап соціально-економічного розвитку характеризується активним впровадженням цифрових технологій, які дедалі більше проникають в усі сфери суспільного життя та господарської діяльності. Цифрова трансформація слугує каталізатором структурних змін в економіці, створює нові можливості для підвищення продуктивності, доступності товарів та послуг, реалізації потенціалу інституційного розвитку держави. Водночас вона формує якісно нове середовище для функціонування суб'єктів економічної діяльності, що вимагає відповідного науково-методичного супроводу.

Так, у цифровому середовищі зростають не лише можливості, а виникає новий спектр загроз економічній безпеці держави, які мають як технологічну, так й інформаційно-психологічну природу. В нових умовах загрози можуть виникати не лише внаслідок дефіциту ресурсів чи фінансових криз, а й через кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури, порушення цілісності або конфіденційності даних, цифрове шпигунство, неконтрольоване використання технологій штучного інтелекту та «BigData», маніпулювання поведінкою споживачів та суб'єктів економічної діяльності. Такі явища характеризуються високою динамічністю, складністю ідентифікації джерела походження, транснаціональністю та масштабністю потенційних наслідків, що значно ускладнює завдання забезпечення економічної безпеки держави в умовах

цифровізації.

З огляду на вищезазначене, дослідження Максименка А.П., спрямоване на ідентифікацію та оцінювання впливу цифровізації на загрози економічній безпеці держави, є вкрай актуальним.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій дисертації. Детальний аналіз змісту дисертації дає підстави стверджувати про достатній рівень обґрунтованості та достовірності висунутих у ній наукових положень, аналітичних висновків і практичних рекомендацій. Так, автором було проведено ґрунтовний аналіз наукового дискурсу та відповідного нормативно-правового забезпечення з проблематики роботи (наукові публікації українських та іноземних авторів, акти Верховної Ради України та Кабінету Міністрів України, укази Президента України, стратегії, регламенти Європейської Комісії та Ради, регламенти Європейської Комісії та Ради Європи), опрацьовано значний обсяг статистичної інформації (даних Державної служби статистики України, офіційні дані досліджень міжнародних організацій, зокрема UNCTAD, МВФ і Statista, звіти національних банків країн Європи та США). До методологічного інструментарію, який використано у дисертації, належать як загальнонаукові, так і спеціальні методи, а саме логічне узагальнення та групування, наукова абстракція, системний аналіз, економіко-статистичний, графічний та ретроспективний аналіз, кореляційний і регресійний аналіз, системний підхід та структурно-логічний метод. Розрахунки виконано з використанням програмних продуктів MS Excel та Google Forms.

Наукові положення дисертації Максименка А.П. у достатній мірі обґрунтовані на теоретичному та емпіричному рівнях, мають чіткі кількісні та якісні характеристики і повністю витікають з проведених досліджень, висновки і рекомендації ґрунтуються на результатах власних досліджень здобувача.

За тематичною спрямованістю дослідження виконано у межах двох науково-дослідних робіт кафедри фінансів, банківського бізнесу та оподаткування Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Так, зокрема за темою «Формування організаційно-економічних засад запобігання загрозам соціально-економічній безпеці України в умовах пандемії» (номер державної реєстрації 0122U001749, 2022-2023 рр.) та «Формування безпекоорієнтованого інформаційного середовища для підвищення економічної безпеки України у воєнний та повоєнний періоди» (номер держреєстрації 0124U000615, 2024-2025 рр.).

Авторський внесок у виконане дослідження полягає в проведенні комплексного аналізу міжнародного досвіду ведення кібервійни, розкриття дуальної природи цифровізації. А також запропонований підхід до ідентифікації та пріоритизації ключових напрямів протидії загрозам економічній безпеці держави, що дозволяє сформулювати концептуальну основу для розробки стратегії реагування на загрози економічній безпеці держави в умовах цифровізації.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів знаходять підтвердження в логічній узгодженості наукових висновків, положень та результатів у 25 наукових публікаціях, а також апробацією основних положень роботи на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях, що відображають ключові теоретичні та прикладні аспекти за профільною тематикою.

Новизна наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Аналіз основних наукових результатів і прикладних рекомендацій, сформульованих у роботі Максименка А.П. дозволяє зробити висновок про належний рівень їхньої обґрунтованості, внутрішньої логічності та емпіричного підтвердження. Наукові положення, винесені автором до переліку елементів наукової новизни, не викликають застережень і відповідають сучасному стану наукових досліджень у відповідній галузі знань. До найбільш значущих результатів роботи, що мають ознаки наукової новизни, варто віднести такі:

- окрему увагу автор приділяє розвитку теоретичних підходів до визначення цифровізації шляхом інтеграції трьох концепцій її трактування, а саме техніко-форматної, комерційно-оптимізаційної, технологічно-інформаційної (с. 25-26). Такий підхід дозволяє сформулювати цілісне уявлення про багатовимірність проявів й наслідків цифровізації (с. 29), а також визначити фундаментальні її властивості адаптивності, мультиплікативності, циклічного розвитку (с. 31-33) як передумови розвитку інструментів ідентифікації потенційних загроз економічній безпеці держави;

- заслуговує на схвальну оцінку запропонована наукова класифікація загроз економічній безпеці держави в умовах цифровізації за рівнем походження із виокремленням національного (макро-, мезо-, мікро- та нанорівень) та наднаціонального рівнів, а також за ступенем інтенсивності впливу цифрового компонента, який поділяється на активний, пасивний, відсутній. (с. 44-45). Крім того, варто відмітити здійснену кластеризацію новітніх загроз економічній безпеці держави в

умовах цифровізації інструментом Connected Papers за спільним цитуванням та бібліографічним зв'язком, що дозволяє виділити серед них критичні, небезпечні та помірковані і їх силу впливу (додаток Б, с. 46-48);

- важливим здобутком автора слід вважати удосконалені наукові підходи до ідентифікації та аналізу дуального впливу цифровізації на загрози економічній безпеці держави, заснованому на інтеграції соціально-економічної, кібернетично-технологічної та інституційно-регуляторної сфер її детермінації (с. 69-71);

- у роботі виявлено концептуальні недоліки застосування національного методичного інструментарію оцінювання рівня економічної безпеки держави в умовах цифровізації (застарілість, суперечливість нормативного забезпечення, перевантаження індикаторами, фіксованість порогових значень, обмежену гнучкість до нових умов) (с. 75-78) та розроблено підходи до ідентифікації загроз інформаційно-цифровій складовій економічної безпеки держави, шляхом впровадження індикаторів оцінювання впливу цифровізації через діяльність суб'єктів макро-, мікро- та нанорівня національної економіки, які враховують подолання низки виявлених недоліків (с. 79-82);

- на основі поєднання кількісних і якісних методів аналізу, зокрема із залученням результатів соціологічного дослідження цифрової грамотності (додаток Е, с. 157-165), автором розвинуто науково-практичний підхід до моделювання впливу цифровізації на економічну безпеку держави (с. 173-174). Запропонована модель враховує адаптивну динаміку цифровізації через діяльність суб'єктів на макро-, мікро- та нанорівнях, що дозволило ідентифікувати критичні зони ризику;

- практичною значущістю вирізняється адаптація методів RICE, Kano, Value vs. Effort у сформований науковий підхід для пріоритизації напрямів протидії загрозам економічній безпеці в умовах цифровізації (с. 179-186), з метою забезпечення системної координації інституційного, нормативно-правового та техніко-технологічного забезпечення економічної безпеки держави на основі розвитку інституційної спроможності, формування безпекоорієнтованого середовища та узгодження регуляторних механізмів, що виступає необхідною передумовою мінімізації негативного впливу цифровізації на стан економічної безпеки держави (с. 187-192).

Теоретична цінність та практичне значення результатів дисертації. Наукова цінність представленого дослідження полягає у формуванні концептуальних положень, науково-методичних підходів та

практично орієнтованих рекомендацій щодо забезпечення економічної безпеки держави із урахуванням впливу цифровізації.

Практичну значущість мають обґрунтування стратегічних напрямів зміцнення економічної безпеки в умовах цифровізації, методичний підхід до оцінювання впливу цифровізації на загрози економічній безпеці суб'єктів нанорівня національної економіки, та науково-практичний підхід пріоритизації напрямів запобігання загрозам економічній безпеці держави в умовах цифровізації. Зокрема, напрацювання здобувача були впроваджені у діяльність низки установ публічного управління, а саме Національного інституту стратегічних досліджень (довідка №293/313 від 28.04.2025 р.), Департаменту економічного розвитку, торгівлі та залучення інвестицій Полтавської обласної військової адміністрації (довідка 01-1.08/1109 від 09.05.2025 р.), Головного управління Пенсійного фонду в Полтавській області (довідка №1600-0702-8/35409 від 08.05.2025 р.).

Крім того, результати дослідження були інтегровані в освітній процес Національного університету «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка». Їх було використано під час викладання окремих тем навчальних дисциплін «Теорія безпеки соціально-економічних систем», «Фінансово-економічна безпека», а також при розробці матеріалів для практичних занять, самостійної та індивідуальної роботи студентів з курсів «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки підприємств», «Глобальні виклики розвитку національної економіки та ЄС» (довідка №10-10/2121 від 29.05.2025 р.).

Повнота відображення результатів дослідження в опублікованих наукових працях. Сформульовані у дисертації теоретико-методичні положення і практичні рекомендації достатньо повно відображені у публікаціях. Основні результати дослідження висвітлено в 25 наукових працях, із яких 2 статті у наукових виданнях, що входить до міжнародної наукометричної бази даних Scopus, 7 статей у наукових фахових виданнях, 16 публікацій у збірниках матеріалів міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференцій. Загальний обсяг публікацій – 8,1 д.а., з яких особисто автору належить 5,07 д.а.

Особистий внесок дисертанта у публікаціях, виконаних у співавторстві, визначено у поданому списку літератури. Кількість, якість та обсяг публікацій відповідають вимогам пунктів 8 і 9 Постанови Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії». На підставі цього апробацію результатів дисертаційної роботи Максименка А.П. слід вважати достатньою.

Дотримання принципів академічної доброчесності. Дисертаційна робота є самостійно виконаною кваліфікаційною науковою працею. Усі наукові положення, теоретичні розробки, висновки та прикладні рекомендації, представлені у роботі та винесені на публічний захист, отримані автором особисто в результаті проведених досліджень. Встановлено коректність посилань на першоджерела для текстових запозичень та вихідних даних, навмисних спотворень не виявлено. Звідси можна зробити висновок про відсутність порушень академічної доброчесності (академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації) в роботі Максименка А.П.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загалом високо оцінюючи наукову новизну, теоретичну цінність та прикладну значущість результатів, отриманих Максименком А.П. у процесі виконання дисертаційної роботи, водночас слід зазначити низку дискусійних положень, окремих недоліків та зауважень, наявних в структурі та змісті дослідження:

1. Позитивно оцінюючи внесок здобувача у розширення класифікації загроз економічній безпеці держави в умовах цифровізації (п. 1.2, с. 42-44), доцільно було обґрунтувати вибір окремих класифікаційних ознак, а також конкретизувати, яким чином цифрові трансформації впливають на зміст і структуру відповідних класифікаторів.

2. Серед зауважень, що потребують додаткового теоретико-методологічного опрацювання, варто відзначити відсутність у чинній національній методиці визначення інформаційно-цифрової складової. У цьому контексті, автор здійснює фрагментарне трактування цієї складової, розкриваючи її характеристики у різних розділах роботи без формулювання узагальненого визначення. Такий підхід дещо обмежує методологічну цілісність запропонованого підходу до оцінювання загроз інформаційно-цифровій складовій економічної безпеки держави.

3. На рис. 2.6 (С. 102) представлено ранжування загроз економічній безпеці України в умовах цифровізації, ідентифікованих автором за результатами аналізу відхилень окремих індикаторів економічної безпеки держави від граничного їх значення. Разом із тим, доцільним виглядає доповнення цього елементу дослідження чітким поясненням критеріїв групування відповідних індикаторів або

обґрунтуванням логіки згортки, яка слугувала підставою для виокремлення конкретних загроз.

4. Робота значно виграла, якби при аналізі інституційного забезпечення економічної безпеки України та ЄС в умовах цифровізації (п. 3.1) здобувач здійснив систематизацію ефективних механізмів розглянутого нормативного забезпечення з подальшим обґрунтуванням можливостей їх адаптації до вітчизняного контексту. Крім того, доцільним виглядає проведення компаративного аналізу дієвості національних інструментів, враховуючи суттєвий вплив війни на економічну стабільність, із кризовими та посткризовими заходами, реалізованими у країнах ЄС. Це дозволило б сформулювати практичні рекомендації запобігання загрозам економічній безпеці держави в умовах цифровізації та сприяло би ефективному запозиченню актуального досвіду.

5. Схвально оцінюючи запропоновані у роботі пріоритетні напрями запобігання загрозам економічній безпеці держави в умовах цифровізації (п. 3.3, с. 187-188), варто зазначити, що подальшої розробки потребує деталізація інструментів їх реалізації. Доцільним також буде уточнення конкретних механізмів стимулювання розвитку ІКТ-галузі в поєднанні з удосконаленням нормативно-правового регулювання, його гармонізації з вимогами ЄС.

Утім, перераховані зауваження й дискусійні положення не мають суттєвого впливу на загальну позитивну оцінку виконаного дослідження та не ставлять під сумнів значний внесок автора у вирішення визначеної науково-прикладної задачі.

Загальний висновок до дисертаційної роботи та її відповідність установленим вимогам. Дисертація Максименка А.П. містить анотацію двома мовами (українською та англійською), список опублікованих праць, вступ, три розділи, висновки до кожного розділу окремо та до всієї роботи загалом, список використаних джерел і додатки. Повний обсяг дисертаційної роботи становить 267 сторінок, зокрема обсяг основного тексту 184 сторінок, 22 таблиці, 42 рисунки, 10 додатків, список використаних джерел включає 280 найменувань.

Анотація дисертаційної роботи відображає зміст дослідження, відображає інформацію про методологію дослідження, способи обґрунтування основних положень та ключових ідей роботи. Анотація не містить інформації, яка була б відсутньою у дисертації. Робота виконана державною мовою із дотриманням наукового стилю. Структура дисертаційної роботи вирізняється чіткою упорядкованістю та логічною

послідовністю викладу матеріалу, що свідчить про високий рівень опрацювання як теоретичних, так і прикладних аспектів. Це підтверджується висновками, які узгоджуються з предметом дослідження та відображають досягнуті результати.

За змістом, відповідності спеціальності, оформленням, актуальністю, ґрунтовністю вирішення наукових питань та практичним значенням одержаних результатів дисертація Максименка А.П. на тему «Вплив цифровізації на загрози економічній безпеці держави» містить низку нових, актуальних, достовірних результатів, що свідчить про комплексність, систематичність та важливе значення для сфери економіки. Дисертація відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанови Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, а її автор, Максименко Андрій Петрович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 Економіка в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної
економіки Харківського
національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

Галина НАЗАРОВА

